

DEĞER ARTIŞI KAZANÇLARININ VERGİLENDİRİLMESİ VE MENKUL KİYMET SATIŞ KAZANCININ TESPİTİNDE SEÇİMLİK HAKKIN KULLANILMASI

I-GİRİŞ

Bilindiği üzere Gelir Vergisi Kanunu'nun 80, 81 ve 82'nci maddeleri yerine 4444 sayılı Kanunun 3'üncü maddesi ile 1999-2002 yılları gelirlerine uygulanmak üzere geçici 56'ncı madde uygulamaya konulmuştur. Bu durumda 2001 yılında elde edilen değer artışı kazançlarının vergilendirilmesi geçici 56'ncı maddenin (D), (E), ve (F) bölümü hükümlerine göre yapılacaktır. Ayrıca Gelir Vergisi Kanunu'na 4710 sayılı Kanunun¹ 1'nci maddesi ile eklenen geçici 59'uncu madde ile devlet tahvilleri ve hazine bonolarının elden çıkarılmasından sağlanan gelirlere ilişkin yeni bir istisna hükmü getirilmiştir.

Aşağıda, bu hükümler çerçevesinde 2001 yılında elde edilen değer artışı kazançlarının vergilendirilmesine ilişkin esaslar açıklanacak ve 2001 yılı için açıklanan indirim oranı göz önünde bulundurularak menkul kıymet satış kazancının tespitinde maliyet bedeli endekslemesi yönteminin mi? yoksa satış kazancına indirim oranı uygulama yönteminin mi? daha avantajlı olduğu belirlenecektir.

II-MENKUL KİYMETLERİN ELDEN ÇIKARILMASINDA DEĞER ARTIŞI KAZANCI

A- Hisse Senetlerinin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançlar :

Gerçek kişilerin sahip oldukları hisse senetlerini 2001 yılı içinde elden çıkarmaları dolayısıyla elde ettikleri kazançların vergilendirilmesinde geçici 56'ncı maddede yer alan hükümler uygulanacaktır. Söz konusu maddede genel olarak; değer artış kazançlarının diğer kazanç ve irat olarak vergiye tabi gelire dahil edileceği belirtilmiş ve ivazsız olarak iktisap edilenler hariç olmak üzere hisse senetlerinin iktisap tarihinden itibaren üç ay içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançların değer artışı kazancı olduğu hükme bağlanmıştır.

Bu durumda; ivazsız olarak iktisap edilen hisse senetleri ile iktisap tarihinden itibaren üç aydan fazla bir süreyle elde tutulan hisse senetlerinin 2001 yılı içinde elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar vergiye tabi olmayacak, **bir ivaz karşılığında iktisap edilen hisse senetlerinin iktisap tarihinden itibaren üç ay içinde elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ise değer artış kazancı olarak vergilendirilecektir.**

Hisse senedi satış kazancının vergilendirilebilmesi için satışa konu edilen hisse senedinin iktisap tarihinden itibaren üç ay içinde satılmış olması şartı, iktisap tarihinin net olarak ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. Bu hususta 232 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği² ile açıklık getirilmiştir. Söz konusu tebliğde;

- Genel olarak hisse senedi üzerinde tasarruf hakkına sahip olunan tarihin iktisap tarihi olarak dikkate alınacağı,

¹ 24.10.2001 tarih ve 24563 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

² 06.02.2000 tarih ve 23956 sayılı Resmi Gazete'de yayınlamıştır.

- Sermaye yedekleri veya kar yedeklerinin sermayeye eklenmesi dolayısıyla sahip olunan hisse senetlerinin iktisap tarihinin, bedelsiz hisse senetlerinin elde edilmesine neden olan hisse senetlerinin iktisap tarihi olacağı,

- Hisse senedi sahipleri tarafından rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle itibari değerleri ödenerek sahip olunan hisse senetlerinin iktisap tarihinin, rüçhan hakkının elde edilmesini sağlayan hisse senetlerinin iktisap tarihi olacağı,

- Belirli bir şirketin hisse senedinden değişik tarihlerde alımlar yapıldıktan sonra, alınan hisse senetlerinin bir kısmının elden çıkarılması halinde; mükelleflerin, elden çıkarılan hisse senetlerinin hangi işlem ile alındığı konusunda serbestçe karar verebileceği belirtilmiştir.

Hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazancın tespitinde uygulanacak hükümlere geçici 56'ncı maddenin (F) bölümünde yer verilmiştir. Buna göre; genel olarak, değer artışında safi kazanç, elden çıkarma karşılığında alınan para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen her türlü menfaatlerin tutarından, elden çıkarılan mal ve hakların maliyet bedelleri ile elden çıkarma dolayısıyla yapılan ve satıcının uhdesinde kalan giderlerin ve ödenen vergi ve harçların indirilmesi suretiyle bulunacaktır. Ancak 232 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği uyarınca hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan değer artış kazancının tespitinde kullanılan yabancı kaynaklara ilişkin finansman giderlerinin indirim konusu yapılması mümkün değildir.

Aynı maddeye göre değer artışı kazancının tespitinde hisse senetlerinin maliyet bedeli, hisse senetlerinin elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir. Dolayısıyla, kazancın tespitinde satış bedelinden maliyet bedelinin endekslenmesi sonucu bulunan tutarın düşülmesi gerekmektedir. Böylece gelirin içinde yer alan ve enflasyonun neden olduğu fiktif kazançlar, vergilendirilecek kazancın kapsamından çıkarılmaktadır.

Enflasyonun neden olduğu fiktif kazançları vergilendirilecek kazanç kapsamı dışına çıkarma yöntemlerinden bir diğeri olan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 76/2'nci maddesi ile düzenlenen indirim oranı yöntemi de aynı kanunun geçici 56'ncı maddesinin (F) bölümü hükmüne göre hisse senedi satış kazancının tespitinde uygulanabilecektir. Ancak bu durumda iktisap bedeli için endeksleme yapılamayacaktır. Mükellefler aylık toptan eşya fiyat endeksinin ve açıklanan indirim oranını göz önüne alarak seçimlik haklarını kullanacaklar ve değer artış kazancı matrahlarını bu yöntemlerden sadece birisini kullanarak tespit edebileceklerdir.

Örneğin; 12.07.2001 tarihinde birim maliyeti 100.000 TL olan hisse senetlerinden 150.000 adedini 10 Milyar TL'ye satın alan mükellef aynı hisse senetlerini 20.09.2001 tarihinde 18 Milyar TL'ye satmış olsun. Hisse senetlerinin satış kazancı yukarıda belirtildiği gibi ya maliyet bedeli endekslenerek ya da elde edilen kazançta indirim oranı uygulanarak belirlenecektir.

- **Endeksleme Uygulamasının Seçilmesi** : Satışa konu edilen hisse senetlerinin maliyet bedeli Temmuz ve Ağustos aylarındaki toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranında artırılarak tespit edilecektir. Bu durumda maliyet bedeli Haziran ayı sonu (Temmuz ayı başı) ve Ağustos ayı sonu itibarıyla Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki kümülatif tutarların birbirlerine olan oranı kadar arttırılacak ve kazanç bu şekilde tespit edilecektir³. Buna göre ;

³ Haziran 2001 sonu kümülatif TEFE – 3795,6001
Ağustos 2001 sonu kümülatif TEFE – 4059,5000

$$\text{Endekslenmiş Maliyet Bedeli} = [(4059,5000 \times 10 \text{ Milyar}) / 3795,6001] \\ = 10.695.000.000.- \text{ TL olacaktır.}$$

Bu yöntem seçildiği takdirde hisse senedi satış kazancı 7.305.000.000.-TL olarak tespit edilecek ve bu kazançta (varsa diğer menkul kıymet satış kazançları toplamına) 3,5 Milyar TL istisna uygulandıktan sonra kalan 3.805.000.000.-TL beyan edilecektir.

- İndirim Oranı Uygulamasının Seçilmesi : İndirim oranı uygulanarak kazancın belirlenmesi durumunda elde edilen 8 Milyar TL tutarındaki hisse senedi satış kazancının 4.056.000.000.-TL'lik kısmı matrahtan düşülecek, kalan 3.944.000.000.-TL değer artış kazancına 3,5 Milyar TL'lik istisna uygulandıktan sonra kalan 444.000.000.-TL değer artışı kazancı beyan edilecektir.

Bilindiği gibi ülkemizde 2001 yılı içinde enflasyon oranı inişli çıkışlı bir grafik göstermiştir, 2001 yılı içinde oluşan enflasyon oranlarının aylık seyrini dikkate alarak, hisse senedi satış kazancının tespitinde, maliyet bedelini endekslemenin mi? yoksa satış kazancına indirim oranı uygulamanın mı? daha avantajlı olacağı net bir şekilde ortaya konulabilir. Bu amaçla yukarıdaki örnekte maliyet ve satış bedeli verilen hisse senedinin 2001 yılı enflasyon oranlarının en yüksek çıktığı Mart ve Nisan aylarında elde tutulduğunu ve Mayıs ayında satıldığını varsayarak aynı örneği değiştirirsek hangi yöntemin avantajlı olduğu sorununun daha rahat çözebiliriz. Hisse senedinin Mart 2001'de alınıp Mayıs 2001'de satılması halinde endekslenmiş maliyet bedeli $[(3470,8000 \times 10 \text{ Milyar}) / 2757,6001 =]$ 12.586.000.000-TL olacaktır.⁴ Bu durumda hisse senedi satış kazancı 5.414.000.000.-TL olacak ve bu tutardan 3,5 Milyar TL'lik istisnanın düşülmesi sonucunda kalan 1.914.000.000.-TL değer artışı kazancı olarak beyan edilecektir. Oysa indirim oranının uygulanması durumunda beyan edilecek değer artışı kazancı yukarıda belirtildiği gibi 444.000.000.-TL olacaktır.

Görüldüğü gibi, 2001 yılı aylık enflasyon oranlarının en yüksek çıktığı Mart ve Nisan aylarını baz alarak verdiğimiz örnekte de indirim oranı uygulamasının daha avantajlı olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni hisse senetlerinin en fazla iki ay endekslenmesi ve indirim oranının kazancın tamamına kıst dönem göz önüne alınmaksızın yıllık olarak uygulanmasıdır. 2001 yılı Mart ve Nisan aylarını baz alarak hisse senetlerinin maliyet bedelinin en fazla $(2.586.000.000 / 10.0000.000.000 =)$ %25,86 oranında artabileceğini söylemek zor olmayacaktır. Yukarıdaki örnekte enflasyon oranlarının en yüksek olduğu aylarda elde tutulan 15 Milyar TL maliyet bedelli hisse senedinin maliyet bedeli, $(15 \text{ Milyar} \times \%25,86 =)$ 3.879.000.000.-TL artmaktadır. Yani endeksleme yolu uygulanarak satılan bir hisse senedinin maliyet bedeli 2001 yılı içinde en fazla % 25,86 artacaktır. Örneğin maliyet bedelinin 15 Milyar değilse, 30 Milyar TL olduğunu kabul edersek $[(3470,8000 \times 30 \text{ Milyar}) / 2757,6001 =]$ 37.759.000.000.-TL olacak ve maliyet bedelinin % 25,86 arttığı görülecektir. Diğer aylarda enflasyon oranı daha düşük olduğu için maliyet bedeli daha az artmış olacaktır.

Yukarıdaki veriler bir arada değerlendirildiğinde indirim oranı uygulaması yoluyla kazancın % 50,7'sinin vergilendirilecek kazanç kapsamından çıkarıldığı, buna karşın maliyet bedelinin en fazla % 25,86 arttırılabildiği göz önüne alınırsa 2001 yılında elden çıkarılan hisse senetleri satış kazancının tespitinde indirim oranı uygulamasının daha avantajlı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Aylık enflasyon oranının 2001 yılında dahi görülmedik bir şekilde üst üste en az % 13 olarak gerçekleşmesi durumunda maliyet bedeli endekslemesi indirim oranı uygulamasına oranla daha avantajlı bir hal alabilecektir.

⁴ Şubat 2001 sonu kümülatif TEFE – 2757,6001
Nisan 2001 sonu kümülatif TEFE – 3470,8000

Hisse senedi satış kazancının tespitinde indirim oranının uygulanması halinde; 232 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği uyarınca, elden çıkarılan hisse senetlerinin bir kısmından kar, diğer bir kısmından ise zarar doğması halinde öncelikle satış karından satış zararı mahsup edilerek net satış kazancı bulunacak ve indirim oranı bu kazançta uygulanacaktır.

Yukarıda belirtilen seçimlik hak sadece menkul kıymet satış kazancının tespitinde sözkonusu olacaktır. Diğer mal ve hakların elden çıkarılmasında maliyet bedeli endekslenebilecek ancak, indirim oranı uygulanamayacaktır.

İndirim oranının 2001 yılı için 1'den küçük (%50,7) çıkması ve bunun sonucunda maliyet bedelini endekslene yöntemi ile kazanç tespiti olasılığının doğması, sermaye artırımları dolayısıyla sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedellerinin belirlenmesini gerekli kılmıştır. Sermaye artırımları nedeniyle sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli 232 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği ile açıklanmıştır. Buna göre;

- Şirketlerin sermaye yedekleri ile sermaye artırımında bulunmaları halinde, bu işlem sonrasında gerek önceden sahip olunan gerekse sermaye artırımını nedeniyle elde edilen hisse senetlerinin maliyet bedeli; daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedelinin, sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle,

- Kar yedekleri kullanılmak suretiyle sermaye artırımında bulunulması halinde, bu işlem nedeniyle sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli; daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli ile yeni alınan hisse senetlerinin itibari değerleri toplamının sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle,

- Şirketler tarafından nakit olarak sermaye artırımına gidildiği durumlarda, hisse senedi sahipleri tarafından rüçhan hakkı kullanılmak suretiyle itibari değerleri ödenerek sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli; daha önce sahip olunan hisse senetlerinin maliyet bedeli ile yeni alınan hisse senetleri için ödenen bedelin toplamının sermaye artırımını sonrasında sahip olunan toplam hisse senedi sayısına bölünmesi suretiyle, hesaplanacaktır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (F) bölümü hükmü ile aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymetin alınıp satılması halinde bunların kazancının birlikte hesaplanacağı, alım satımın birinden doğan zararın diğerinin karından mahsup edileceği belirtilmiştir. Bu durumda diğer menkul kıymetlerin satışından zarar doğması halinde bu zarar hisse senedi satış karından indirilebilecek, aynı şekilde hisse senedi satış zararı da diğer menkul kıymetlerin satış karından mahsup edilebilecektir. Ancak, mahsup sonrası kalan zararın Gelir Vergisi Kanunu'nun 88'inci maddesi hükmü uyarınca diğer faaliyetlerden elde edilen kazançlara mahsup edilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde tespit edilecek hisse senedi satış kazancına Geçici 56'ncı maddenin (D) bölümü hükmü gereğince 3,5 Milyar TL. istisna uygulanacaktır. Dolayısıyla hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğan ve ya maliyet bedelinin endekslenmesi ya da indirim oranının uygulanması suretiyle tespit edilen gelirden 3,5 Milyar TL'lik istisna düşülecek ve kalan tutar beyan edilecektir.

B- Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonolarının Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançlar :

Esas itibarıyla 2001 yılı içinde devlet tahvilleri ve hazine bonolarının elden çıkarılmasından doğacak kazancın tespitinde de yukarıda hisse senetlerinin elden çıkarılmasından doğacak kazancın

tespitine ilişkin yapılan açıklamalara (iktisap tarihinden itibaren üç ay içinde satılma şartı aranmaksızın) göre işlem yapılacaktır. Ancak 4710 sayılı Kanunun 1'nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanununa eklenen geçici 59'uncu madde ile devlet tahvilleri ve hazine bonolarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançların 2001 yılında 50 Milyar TL'si istisna kapsamına alınmıştır.

Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen bu madde ile getirilen istisnadan aşağıdaki şartlar dahilinde yararlanılabilir.

1- Devlet tahvilleri ya da hazine bonoları 26.07.2001 ve daha sonrası bir tarihte ihraç edilmiş olmalıdır; Bu istisnadan yararlanabilmek için alım-satım kazancına konu olan devlet tahvilleri ve hazine bonolarının 26 Temmuz 2001 ya da daha sonraki bir tarihte tedavüle çıkmış, bir başka deyişle ihraç edilmiş olması gerekmektedir. Bu tarihten daha önce ihraç edilmiş bulunan kamu kağıtları 26 Temmuz 2001 tarihinden sonra satılsa dahi doğan kazanç genel hükümler çerçevesinde vergiye tabi olacaktır.

2- İstisnaya konu devlet tahvilleri veya hazine bonoları ticari bir işletmenin aktifine kayıtlı olmamalıdır; İstisna uygulamasından yararlanabilmenin bir diğer şartı ise, istisnaya konu gelirin ticari bir işletmeye ait olmaması, yani devlet tahvilleri veya hazine bonolarının ticari bir işletmenin aktifine kayıtlı olmamasıdır. Diğer bir ifade ile; gelir getiren devlet tahvili veya hazine bonusu gerçek kişilerin şahsi tasarrufları ile alınmış olmalıdır.

3- Devlet tahvilleri ve hazine bonolarının faiz gelirleri ve elden çıkarılmasından sağlanan diğer kazançlar toplamının 50 Milyar TL'lik kısmı istisnadan yararlanabilmektedir; Geçici 59. madde ile getirilen istisna limitsiz olmayıp, devlet tahvilleri ve hazine bonolarının faiz gelirleri ve elden çıkarılmasından sağlanan diğer kazançlar toplamının 2001 yılı için 50 Milyar TL'si bu istisnadan yararlanabilmekte, 50 Milyar TL'yi aşan kısım ise genel hükümler çerçevesinde beyana tabi olmaktadır.

243 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliğinin⁵ 4. Bölümünde yapılan açıklamalar çerçevesinde, istisna, faiz gelirleri ile elden çıkarma dolayısıyla elde edilen diğer kazançlar toplamına uygulanacaktır. Bir gerçek kişinin, hem faiz hem de elden çıkarma dolayısıyla elde ettiği kazancın bulunması ve gelir toplamının istisna sınırını aşması halinde, istisnanın hangi kazanca uygulanacağı mükellefçe serbestçe belirlenecektir. 50 milyar liralık istisna; faiz gelirleri açısından indirim oranı, elden çıkarma dolayısıyla elde edilen diğer kazançlar açısından ise mükellefin tercihine bağlı olarak maliyet bedelinin endekslenmesi veya indirim oranı uygulandıktan sonra bulunan tutara uygulanacaktır. 2001 yılı için aynı tebliğ ile açıklanan indirim oranının % 50.7 olduğundan hareketle, **2001 yılı içinde devlet tahvilleri ve hazine bonolarının faiz gelirleri ve elden çıkarılmasından sağlanan diğer kazançlar toplamının 101.419.878.296 TL'ye kadar olan kısmı beyan dışı kalmaktadır.**

4- Geçici 59. maddede yer alan istisnadan yararlananlar, ayrıca 80. ve Geçici 56. maddelerde yer alan istisnalardan yararlanamazlar; 26.07.2001 tarihinden itibaren ihraç edilen Devlet tahvili ve Hazine bonolarının elden çıkarılmasından doğan kazançlar açısından Gelir Vergisi Kanununun geçici 56 ncı maddesinde yer alan 3,5 Milyar TL'lik istisnadan ayrıca yararlanılamayacaktır. Söz konusu tarihten önce ihraç edilmiş Devlet tahvili ve Hazine bonoları ile diğer menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançlar açısından ise geçici 56 ncı maddede yer alan istisnadan yararlanılabilecektir.

⁵ 20.12.2001 tarih ve 24616 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Yukarıda yaptığımız açıklamalar sırasında belirtilen, mükelleflerce maliyet bedelini endeklemesinin mi ? yok sa indirim oranı uygulamanın mı ? daha avantajlı olacağı sorunu 2001 yılı için belirlenen indirim oranının 1'den küçük olması nedeniyle devlet tahvili ve hazine bonusu satış kazancının tespitinde de kendini göstermektedir. Burada hisse senetlerinin aksine endeksleme uygulaması daha uzun bir dönem için yapılabilecektir. Çünkü, kazancın vergilendirilmesi hisse senetlerinde olduğu gibi üç ay içinde elden çıkarmaya bağlanmamıştır. Bu durumda mükelleflerin kamu kağıtlarını ellerinde bulundurdukları ayları ve bu aylar için gerçekleşen enflasyon oranlarını göz önüne alarak bir karar vermeleri ve seçimlik haklarını bu yönde kullanmaları gerekmektedir.

Örneğin; maliyet bedeli 60 Milyar TL olan ve 29.07.2001 tarihinde ihraç edilen hazine bonosunun 20.12.2001 tarihinde 130 Milyar TL'ye elden çıkarılması halinde:

- **Endeksleme Uygulamasının Seçilmesi** : Bu durumda maliyet bedeli Haziran ayı sonu (Temmuz ayı başı) ve Kasım ayı sonu itibarıyla Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki kümülatif tutarların birbirlerine olan oranı kadar arttırılacak ve kazanç bu şekilde tespit edilecektir⁶

$$\begin{aligned} \text{Endekslenmiş Maliyet Bedeli} &= [(4755,5 \times 60 \text{ Milyar}) / 3795,6] \\ &= 75.174.000.000.- \text{ TL olacaktır.} \end{aligned}$$

Bu durumda tespit edilen 54.826.000.000.-TL gelirden geçici 59'uncu madde hükmü gereğince 50 Milyar TL istisna düşülecek ve kalan 4.826.000.000.-TL değer artış kazancı beyan edilecektir.

- **İndirim Oranı Uygulamasının Seçilmesi** : Hazine bonosunun elden çıkarılması sonucu doğan 70 Milyar TL brüt gelirin (70 Milyar x %50,7) = 35.490.000.000.-TL'si düşülecek ve geriye kalan 34.510.000.000.-TL gelir, geçici 59. maddede yer alan istisna haddi içinde kaldığı için beyan edilmeyecek ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 86/1-f maddesi hükmü gereğince diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de beyana dahil edilmeyecektir.

Yukarıdaki örnekte maliyet bedeli endekslemesi yapmak yerine indirim oranını uygulamak daha avantajlı olmaktadır. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere; mükelleflerin, kamu kağıtlarını iktisap ettikleri ve elden çıkardıkları ayları ve bu aylar için oluşan TEFE'yi göz önüne alarak bir karar vermeleri gerekecektir.

Daha önce ifade edildiği gibi kamu kağıtlarının satışından elde edilen zarar diğer menkul kıymetlerin satış kazançlarından ve diğer menkul kıymetlerin satışından doğan zarar kamu kağıdı satış kazancından mahsup edilebilecektir.

Diğer taraftan, 227 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğinde⁷ açıklandığı üzere menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan kazançların bir kısmında iktisap bedelinin endekslenmesi bir kısmında ise indirim oranının uygulanması sonucu bulunacak tutarın indirilmesi yoluna gidilemeyecektir. Başka bir deyişle mükellefler kısmi endeksleme ya da kısmi indirim oranı uygulaması yapamayacaklar, seçtikleri yöntemi bütün menkul kıymetlerinin satış kazancının tespitinde uygulamak zorunda kalacaklardır. Bu durumda hisse senedi dışında kalan menkul kıymetlerinin satış kazancının tespitinde daha avantajlı olması nedeniyle maliyet bedeli endekslemesini kullanan mükelleflerin hisse senedi satış

⁶ Haziran 2001 sonu kümülatif TEFE – 3795,6000

Kasım 2001 sonu kümülatif TEFE – 4755,5000

⁷ 25.09.1999 Tarih ve 23827 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlamıştır.

kazancının tespitinde de maliyet bedeli endekslemesi yöntemini kullanmaları zorunlu hale gelecektir. Dolayısıyla mükelleflerin maliyet bedeli endekslemesi ya da indirim oranı uygulaması yöntemlerinden birini seçerken; indirim oranı uygulamasının hisse senetleri açısından sağlayacağı fayda ile maliyet bedeli endekslemesinin diğer menkul kıymetler açısından sağlayacağı faydayı mukayese etmeleri ve buna göre bir karar vermeleri gerekmektedir.

C- Diğer Menkul Kıymetlerin Elden Çıkarılmasından Doğan Kazançlar :

Hisse senetleri, hazine bonoları ve devlet tahvilleri dışında kalan menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından doğan satış kazancı da esas itibariyle hisse senedi satış kazancının tespitine ait hükümlere (iktisap tarihinden itibaren üç ay içinde satılma şartı aranmaksızın) göre yapılacaktır. Bunlar için de maliyet bedeli endekslenecek ya da elde edilen gelire indirim oranı uygulanacak ve tespit edilen gelirin 3,5 Milyar TL'nin üzerinde kalan kısmı beyan edilecektir. Ancak, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) bölümü hükmüne göre; menkul kıymet yatırım fonlarının katılma belgelerinin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar vergilendirilmeyecektir.

Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) bölümünün 4'üncü bendi hükmüne göre; ortaklık haklarının veya hisselerinin elden çıkarılmasından doğan kazançların değer artışı kazancı olacağı belirtilmiştir. Ortaklık hakkı veya hissesi her türlü şahıs ve sermaye şirketlerinde, ortakların hisse senedine bağlanmamış paylarını ifade eder. Ortaklık haklarının elden çıkarılmasında bir menkul kıymet satışından söz edilemeyecek, bir malın ya da hakkın elden çıkarılması söz konusu olacağı için Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (F) bölümü hükmüne göre satış kazancının tespitinde indirim oranı uygulanamayacak, sadece maliyet bedeli endekslemesi yapılabilecektir.

D- Dar Mükelleflerin Menkul Kıymet Satış Kazançlarının Tespitinde Kur Farklarının Durumu :

Dar mükelleflerin menkul kıymet satış kazancının tespitinde kur farklarının durumu ile ilgili açıklamalara Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (F) bölümünde yer verilmiştir. Dar mükelleflerin (kurumlar dahil), yabancı sermaye mevzuatına göre ilgili mercilerden izin almak suretiyle, Türkiye'ye bizzat getirdikleri veya aynı sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymetler ile iştirak hisselerini elden çıkarmalarından doğan değer artışı kazançlarının hesabında kur farkından doğan kazançlar dikkate alınmaz. Şu kadar ki bu mükelleflerin Türkiye'de elde ettikleri kazançların münhasıran bu menkul kıymet veya iştirak hisseleri dolayısıyla elde edilen menkul sermaye iratlarından ve bu kıymet veya hisselerin elden çıkarılması nedeniyle oluşan değer artışı kazançlarından ibaret olması şarttır. Bu mükelleflerin, Türkiye'de menkul kıymet alım satımıyla devamlı olarak uğraşmaları halinde, kur farkından doğan kazançlarda ticari kazancın hesabında dikkate alınır.

Kur farkından doğan kazançların hesabında, menkul kıymet veya iştirak hisselerinin iktisabına tahsis edilen yabancı sermayenin, bu kıymet veya hisselerin iktisap tarihindeki T.C. Merkez Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan Türk Lirası karşılığı ile bu kıymet veya hisselerin elden çıkarılması tarihindeki aynı miktar yabancı sermayenin T.C. Merkez Bankası döviz alış kuruna göre hesaplanan Türk Lirası karşılığı arasındaki fark esas alınır.

III- GAYRİMENKULLERİN ELDEN ÇIKARILMASINDA DEĞER ARTIŞI KAZANCI

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) bölümünün 6 numaralı bendinde, bir ivaz karşılığı iktisap edilen ve aynı kanunun 70'inci maddesinin birinci fıkrasının 1, 2, 4 ve 7 numaralı bentlerinde yer alan mal ve hakların (gerçek usulde vergiye tabi çiftçilerin zirai istihsalde kullandıkları gayrimenkuller dahil) iktisap tarihinden başlayarak dört yıl içinde elden çıkarılmasından doğan kazançların değer artışı kazancı olacağı belirtilmiştir. Buna göre;

- Arazi, bina, maden suları, menba suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları, tuzlalar ve bunların mütemmim cüzileri ve teferruatının,
- Voli mahalleri ve dalyanların,
- Gayrimenkul olarak tescil edilen hakların ve
- Gemi ve gemi payları ile bilumum motorlu tahmil ve tahliye vasıtalarının,

dört yıl içinde elden çıkarılmasından doğan kazançlar değer artışı kazancı olarak vergilendirilecektir.

Bu hükümler karşısında ivazsız olarak iktisap edilen gayrimenkullerin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ile gayrimenkullerin iktisap tarihinden başlayarak dört yıldan fazla bir süre elde tutulduktan sonra elden çıkarılmasından doğan kazançlar vergilendirilmeyecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere; gayrimenkullerin elden çıkarılmasından doğan kazancın tespitinde sadece maliyet bedeli endekslenebilecek, indirim oranı uygulaması yapılamayacaktır.

Örneğin; 21.06.1999 tarihinde 25 Milyar TL'ye iktisap ettiği gayrimenkülü 20.08.2001 tarihinde 75 Milyar TL'ye satan mükellef bu satışı sonucunda elde ettiği kazancı tespit ederken maliyet bedelini endeksleyecektir⁸.

$$\begin{aligned} \text{Endekslenmiş Maliyet Bedeli} &= [(3920,6001 \times 25 \text{ Milyar}) / 1469,9000] \\ &= 66.681.000.000.- \text{ TL olacaktır.} \end{aligned}$$

Bu durumda; mükellef, satış kazancı olan 8.319.000.000.-TL'den 3,5 Milyar TL istisnayı düşecek ve kalan 4.819.000.000.-TL'yi değer artış kazancı olarak beyan edecektir.

IV- DİĞER MAL VE HAKLARIN ELDEN ÇIKARILMASINDA DEĞER ARTIŞI KAZANCI

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (D) bölümünün;

- 2 numaralı bendinde; aynı kanunun 70'inci maddesinin 5 numaralı bendinde yazılı hakların (Arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı, alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar),

- 3 numaralı bendinde; telif haklarının ve ihtira beratlarının müellifleri, mucitleri ve bunların kanuni mirasçıları dışında kalan kimseler tarafından,

- 5 numaralı bendinde ise faaliyeti kısmen veya tamamen durdurulan bir işletmenin kısmen veya tamamen,

⁸ Mayıs 1999 Kümülatif TEFE – 1469,9000
Temmuz 2001 Kümülatif TEFE – 3920,6001

elden çıkarılmasından doğan kazançların değer artışı kazancı olarak vergilendirileceği belirtilmiştir.

Bu tür mal veya hakların elden çıkarılması sonucu oluşacak kazancın tespitinde indirim oranı uygulanamayacak, sadece maliyet bedeli endekslenecektir. Ayrıca satış sonucu zarar doğması halinde bu zarar menkul ya da gayrimenkul satış karından mahsup edilemeyecektir. Diğer taraftan satış kazancının 3,5 Milyar TL'yi aşan kısmı vergiye tabi tutulacaktır.

V- 3,5 MİLYAR TL İSTİSNANIN UYGULANMASI

Yukarıda belirtildiği üzere geçici 56'ncı maddenin (D) bölümünde 6 bent halinde sayılan mal ve hakların elden çıkarılmasından sağlanan değer artışı kazançlarının **herbirinin** 3.500.000.000.- TL'yi aşan kısmı vergiye tabi tutulacaktır. Buradaki "herbir" tabirinin bir bendi bütün olarak kapsadığı 232 Seri Numaralı Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliğinde yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle; indirim oranı veya endeksleme ve geçici 59'uncu maddede yer alan istisna uygulandıktan sonra 5 Milyar TL hisse senedi satış kazancı ve 5 Milyar TL de devlet tahvili satış kazancı elde eden bir mükellef toplam 10 Milyar TL'lik menkul kıymet satış kazancına 3,5 Milyar TL istisnayı uygulayıp 6,5 Milyar TL beyan edecektir. Bu durumdaki bir mükellefin hisse senedi satış kazancına ve devlet tahvili satış kazancına ayrı ayrı 3,5 Milyar TL'lik istisnayı uygulaması söz konusu değildir. Aynı yıl içinde hem menkul kıymet hem de gayrimenkul satış kazancı elde eden bir mükellefin her iki kazancına da ayrı ayrı 3,5 Milyar TL'lik istisnayı uygulayacağı tabiidir.

VI- SATIŞ ZARARININ SATIŞ KARINDAN MAHSUBU

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (F) bölümü hükmü ile aynı yıl içinde birden fazla menkul kıymetin alınıp satılması halinde bunların kazancının birlikte hesaplanacağı, alım satımın birinden doğan zararın diğerinin karından mahsup edileceği belirtilmiştir. Bu hükümden anlaşılacağı gibi satış zararının satış karına mahsubu imkanı sadece menkul kıymetler açısından getirilmiştir. Uygulamada da bankalardan ya da borsa aracı kuruluşlarından alınan hesap ekstrelerinde menkul kıymetlerin bir kısmının satışından doğan zararların diğer menkul kıymetlerin satış kazançlarından mahsup edilerek net karın mükelleflere bildirildiği görülmektedir.

Bu durumda gayrimenkullerin ya da diğer mal ve hakların alım satımının yıl içinde birden fazla yapılması ve alım satımın birinden kar, diğerinden ise zarar doğması halinde, zarar tutarı kardan mahsup edilemeyecek ve karın tamamı vergilendirilecektir. Başka bir deyişle 2001 yılı içinde iki adet gayrimenkulünü satan ve bu satışların birinden kar, diğerinden de zarar eden gerçek kişinin satış sonucu elde ettiği karın tamamının (zarar mahsup edilmeden) vergilendirilmesi gerekmektedir.

VI- VERGİLENDİRİLMEMEYECİK DEĞER ARTIŞI KAZANÇLARI

Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 56'ncı maddesinin (E) bölümünde belirtildiği üzere aşağıda yazılı hallerde değer artışı kazancı hesaplanmayacak ve vergilendirilmeyecektir.

1.Ferdi bir işletmenin sahibinin ölümü halinde, kanuni mirasçılar tarafından işletmenin faaliyetine devam olunması ve mirasçılar tarafından işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin kayıtlı değerleri ile (bilanço esasına göre defter tutuluyorsa bilançonun aktif ve pasifiyle bütün halinde) aynen devir alınması,

2.Kazancı bilanço esasına göre tespit edilen ferdi bir işletmenin bilançosunun bir sermaye şirketine aktif ve pasifiyle bütün halinde devrolunması, devralan şirketin bilançosuna aynen geçirilmesi ve devredilen ferdi işletmenin sahip veya sahiplerinin şirketten, devir bilançosuna göre hesaplanan özsermayesi tutarında ortaklık payı alması (Bu ortaklık payını temsil eden hisse senetlerinin nama yazılı olması şarttır),

3.Kollektif ve adi komandit şirketlerin bu fıkranın 2 numaralı bendinde yazılı şartlar dahilinde nevi değiştirerek sermaye şirketi haline dönüşmesi (Kollektif ve adi komandit şirketlerin şekil değiştirerek anonim şirket haline dönüşmesi durumunda şekil değiştiren kollektif ve adi komandit şirketlerin ortaklarının anonim şirketteki ortaklık paylarını gösteren hisse senetlerinin nama yazılı olması şarttır.)

VII- SONUÇ

Yazımızda; 2001 yılı içinde elde edilen ve Mart 2002 döneminde beyan edilecek değer artışı kazançlarının tespitine ilişkin esaslar belirlenmiştir. 2000 yılı indirim oranının 1'den büyük çıkması üzerine mükellefler menkul kıymet satış kazançlarının tespitinde tereddütsüz olarak indirim oranı uygulaması yöntemini seçmişlerdi. Ancak, 2001 yılı indirim oranının önceki yılın aksine birden küçük çıkması sonucunda menkul kıymet satış kazancını tespit ederken mükelleflerin elde edilen gelire indirim oranı uygulama ya da maliyet bedelini endeksleme seçimi yapabilme imkanlarının yeniden doğması üzerine hangi yöntemi uygulayabilecekleri konusunda bilgi verilmiştir. Hisse senedi satış kazancının tespitinde indirim oranı uygulamasının maliyet bedeli endekslemesi uygulamasına oranla daha avantajlı olduğu sonucuna varılmış, diğer menkul kıymetlerin satış kazancının tespitinde endeksleme döneminin uzun bir sürece yayılması nedeniyle hisse senetlerinde olduğu kadar net bir sonuca varılamamıştır. Mükelleflerin diğer menkul kıymet satış kazançlarını tespit ederken alış ve satış tarihleri arasında bulunan dönemin uzunluğunu, bu dönemde Devlet İstatistik Enstitüsünce belirlenen toptan eşya fiyat endeksindeki artış oranını göz önüne alarak karar vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 59'ncu maddesi hükmü de gözönünde bulundurularak devlet tahvilleri ve hazine bonolarının satış kazancının tespitine ilişkin esaslar açıklanmıştır.

Emre KARTALOĞLU
Stj. Gelirler Kontrolörü

A. Murat YILDIZ
Gelirler Kontrolörü, Ankara Defterdar Yrd. V.

ADRES :Gelirler Kontrolörleri Eğitim Grup Başkanlığı
Adakale Sokak No: 20
Yenişehir-ANKARA

TELEFON : 0.312.435 56 40
FAX : 0.312.431 77 30